

nosti. Glede na književno umetnost so slovanske književnosti spojene razen z ljudsko tvornostjo tudi s književnostmi drugih narodov. Slovanski literarno-jezikovni preporod se dogaja v tokovih in smerih evropske ter s tem svetovne književnosti. S tem postaja ta literatura splošnejši pojav, ki pa kljub temu ne izgublja svoje celotnosti, specifičnosti in slovanske posebnosti.

Profesor Wollman hoče, da bi bila njegova monografija samo informativna in zato na kraju — ko so mu vsi problemi v zavesti popolnoma jasni — še enkrat definiral naloge, ki bi jih bilo treba rešiti na področju, kateremu je on začrtal obseg in veljavo.

Predvsem bi bilo treba pregledati odvisnosti slovanske literarne tvornosti pred preporodom in v njem, njene odraze in lastnosti v posameznih slovanskih književnostih in v vzajemnem literarnem profilu. Dosedanje raziskave še ne dovoljujejo sinteze. Primerjalno literarno gledanje, ki so ga obnovili in poglobili v Sovjetski zvezi, osvetljuje predvsem sprejem, premene in samostojni vznik motivov ter struktur iz politično-socialnih osnov. Na področju slovanskih literatur v dobi preporoda je treba znova vse prerešati s tega gledišča.

Pojave, podobnosti in vplive je treba vrednotiti z vidika družbene naprednosti, ne pa se zaustavljati v mehaničnem primerjanju. Napak pa je, da se običajno raziskovalci zadržujejo samo v zgodovini idej, v kulturi, a estetska ocena književnih tvorb, njihovih umetnostnih idej in struktur, ali z drugimi besedami, umetniška struktura v lastni literarnosti pojava sploh ni načeta. Slovanska primerjalna literarna zgodovina se torej bistveno še vedno ni odmaknila od realizacije v knjigi *Slovesnost Slovanů* (1928) in metodičnih napotkov v brošuri *K metodologii srovnávací slovesnosti slovanské* (1936).

Medslovanske odnose med snovmi in strukturami bo mogoče ugotavljati samo po uvrstitvi v splošno dogajanje, v katerem bodo vedno izsledek in nikoli predpostavka. Metoda konvergence in divergence je posebno v slovanskih književnostih zelo potrebna in koristna. Šele po velikem primerjalnem literarnoznanstvenem delu bo mogoče s stališča literature preiti k reševanju integracijskih premikov in diferenciacijskih tendenc med slovanskimi narodi. Stalno pa se bo treba vračati k problematiki preporodnega slovanstva, ki je izrazilo in naznačilo nazore, kateri so temelj poznejšega razvoja.

Henri Granjard, pisec odličnih monografij o Máchi in Turgenjevu, je v oceni Wollmanove knjige pogršel označitev Herderjevega vpliva na slovanski preporod (*Revue de littérature comparée* 1960, št. 4, str. 618—20). Kompleks teh vprašanj je v knjigi izostal zato, ker je profesor Wollman prepričan, da je zanimanje za ljudsko umetnost pri Slovanih samorodno, izvorno in da se ves kult ljudske pesmi, humanizma, mesijanizma, ki je pri Slovanih že pred pojavom Herderjevih *Idej*, ne sme povezovali z njim. Ta misel je zorela avtorju od njegove *Slovesnosti Slovanů* in so jo potrjevali izsledki drugih literarnih zgodovinarjev, kakor so Albert Pražák (v svojih študijah o češkem in slovaškem razsvetljenstvu), Jaroslav Maudat (piše o ruskem Herderjevem predhodniku M. D. Čulkovu — prim. *Fr. Wollmanovi k sedmdesátinám*, Praha 1958, 428—40 in oceno B. Mašeka v *Zeitschrift für Slawistik* V, 1960, 4, str. 607—16) in za Slovence Anton Slodnjak (v *Geschichte der slowenischen Literatur*, Berlin, 1958) ter podpisani v *Poglavjih o starejši slovenski književnosti* (v študijah o Linhartu in razsvetljenstvu ter Linhartovi slovenski dramatici v *Novih obzorjih* 1957). Pri Slovanih je herderizem torej obstajal pred Herderjem. Znanstvene raziskave to potrjujejo kljub odporu nacistično razpoložene nemške literarne znanosti, ki to dosledno — ustno in javno — zanika. Slovani nikoli niso samo preživljali svetovnih kulturnih vrednot, marveč so evropski kulturni prostor tudi oživljali s svojim deležem. Profesor Wollman se je v obravnavani knjigi dotaknil tega vprašanja, ga reševal s pronicljivostjo izkušenega in razgledanega znanstvenika ter ustvaril temeljno delo za tistega, ki bo raziskoval katero koli področje slovanskega preporoda. V tem pa sta cena in pomen te znanstveno solidne, žive in raziskovalno spodbudne knjige, ki bi jo moral poznati vsak literarni zgodovinar.

Jože Pogačnik

POMORSKA SLOVENŠČINA

Knjigo z gornjim naslovom so letos spomladi izdali Janez Gradišnik, Ernest Kopriva in Vladimir Naglič, založila pa jo je Mladinska knjiga.

Knjiga ima krajši predgovor, v katerem poročajo avtorji o načinu svojega dela, potem je v štirinajstih poglavjih obdelana najvažnejša snov o vrstah, gradnji in opremljenosti ladij, o plovbi in službovanju na morju, zaključuje jo dvodelen slovarček (ki ga je sestavil Vladimir Naglič sam), in sicer tako, da prvi oddelek razlaga slovensko geslo s srbskohrvatsko, angleško in nemško besedo in opozarja na stran v knjigi, kjer je pojem

prvič omenjen, drugi oddelek pa ima za gesla srbskohrvatske besede in tem so pripisane ustrezne slovenske soznačnice. Tekst je bogato ilustriran.

Avtorji so se pri sestavljanju tega dela naslonili na knjigo Milivoja Miloševića, Nauka o brodu, Cetinje 1955, in si izposodili iz nje tudi večino reprodukcij. Vendar so bili do predloge kritični: izrazito šolsko, učno knjigo so z izločanjem zastarelega in ne-bistvenega, s popravljanjem in z izpopolnjevanjem glede na najnovejša dognanja v pomorstvu, s preurejanjem poglavij in novimi ilustracijami bistveno izboljšali in jo spremenili v koristen priročnik o pomorstvu in v prvo slovensko pomorsko terminologijo večjega obsega.

Prav je, da so se spoprijeli s to rečjo delavci, od katerih je vsak tako ali drugače povezan s problematiko te nesrečne slovenske pomorske terminologije. Nesrečne — pravim, ker imam v mislih vse naše pisce od Dalmatina sem, ki so se morali ukvarjati z njo, pa povečini morja in ladij še videli niso, ker mislim na številne prevajalce, ki so ne vedoč, kaj tuj pomorski termin predstavlja, izbrali v slovarju marsikdaj najneprimernejšo besedo, in še-zato, ker vem, kako pomorstvo vsak dan bolj vdira v naše življenje, pa je vendarle brezupno čakati, da bomo slovensko pomorsko terminologijo lahko uveljavili tudi na morju. Pomorsko slovenščino so torej sestavili najbolj poklicani — en pomorščak in vzgojitelj, en pomorščak in književnik ter en prevajalec mnogih romanov z morskotematiko in poznavalec jezika — zato dosti boljše v danih okoliščinah ne bi mogli dobiti.

Če sem se vendar namenil kritično spregovoriti o knjigi, je zato, ker bi ob posameznih izrazih rad pokazal na nekatere napačne tendence pri večini slovenskih terminologov sploh in ker so sestavljavci v predgovoru knjižice izrazili željo, da bi ob »kritikah, mnenjih in prispevkih lahko polagoma zrastle boljša in popolnejša slovenska pomorska terminologija«.

Številne slovenske povojne terminološke komisije opravljajo potrebno in koristno delo. Lani se je n. pr. na simpoziju tehniške besede pokazalo ne samo to, da je pripravljane in izdajanje slovenskih terminologij zelo nujno, marveč tudi, da se javnost za stvar zanima in jo je voljna vsestransko podpreti. Prav tam pa so se odkrile tudi pogloblitve pomanjkljivosti in napake: pri delu ni enotnega načrta, individualizem in diletantizem iz terminoloških prizadevanj nista pregnana, jezikoslovcev, ki bi poznali obravnavano stroko, ni, kakor ni jezikovno dovolj izobraženih strokovnjakov s posameznih področij, preveč mislimo na ozke trenutne potrebe, zanemarjamo pa načrtno zbiranje in študiranje historičnega in dialektičnega gradiva. In prav zato, ker so se sestavljavci Pomorske slovenščine prenekateri od gornjih napak spretno ognili, moram opozoriti na tiste, ki se jim niso.

Med mnogimi pomorskimi izrazi, ki jih danes govorimo ali pišemo na Slovenskem, so se sestavljavci odločili za take, ki so se jim zdeli »res domači, primerni za slovensko uho in za rabo na morju«. Tako so se odločili med sinonimi za *morski breg*, *obrežje*, *obrežen*, *pristanišče*, *pristaniški*, *krov*, *ogledalo*. Kakor se zdi ta odločitev na prvi pogled dobra, je problematična, saj se je celo v besedilo Pomorske slovenščine kljub skrbnosti pritihotapila prepovedana *obala* (34), pri besedi *luški* (184) pa se bralec začudeno sprašuje, zakaj se sme reči *luške stopnice* in *luški kapitan*, ne pa *luške naprave* in *luški vlačilec*. Za posamezne predmete oziroma pojme, ki doslej niso imeli slovenskega imena, so si sestavljavci izposojali besede deloma iz slovarjev (*pritežek*, *ploščak*, *vzdiznica*), deloma iz različnih sorodnih strok oziroma priročnikov (*grodnica*, *vajeti*, *napona*), deloma so jih sami ustvarjali (*meglivec*, *prisluškovalnik*, *lesarka*). Načelno so te rešitve pravilne in med novimi besedami je večina takih, ki imajo teoretično vse možnosti, da se primejo. Vendar so šli sestavljavci pri tem čez mero.

Vsem udomačenim tujkam menda ne bomo po sili iskali domačih heteronimov (*kajak* = *šilec*) in marsikatere besede, ki se kljub »nepravilnosti« zmerom rabi, ne bomo več preganjali (*elektrik* namesto *elektrikar*, *električar*). Terminolog tudi nima pravice, da bi svojevoljno določal nove pomene takim besedam, ki že imajo določen pomen. Za dok ni najprimernejša poslovenitev *ladjišče*, ker je bil doslej to sinonim za *pristanišče*; kvečjemu bi mu lahko rekli *ladjenica*. Prav tako slab je nasvet, da bi vpeljali *vetrilo* kot kolektivno ime za jadrovje, vrvje in jambore skupaj, torej za to, čemur pravijo pomorščaki *snast* ali *takelaža*. *Vetrilo* nam je že od Gutsmana dalje papirnata soznačnica za *jadro*. Tudi Rusi ga imajo za preživel izraz. Čemu bi ga mi oživljali in mu avtoritativno določali pomen, ki ga ni in ga ne bo nikoli imel? *Polog* je ponesrečen prepis Pletersnikove *pologe* (das Gerüst, worauf Schiffe gebaut werden), o kateri je Breznik (ČZN 1938, 154) jasno povedal, da vanj ne spada. Prav škodljivo pa je uvajanje besed kot *sponka*, *kovnik* in *kovica* (z izpeljankami *zakovičen*, *razkovičiti*, *zakovan s sponko*,

kovičenje) namesto pogovornega *neta* ali kolikor toliko uveljavljene *zakovice*, ker take novotarije bralca samo begajo. Vse to dokazuje, da si avtorji niso zmeraj odgovorili na vprašanje, komu je termin namenjen in koliko je upanja, da ga vsakdanja raba potrди. Zaradi premajhnega posluha za resničnost in preočitnega purizma avtorjev je nevarnost, da bo celo marsikak lep predlog ostal na papirju (*kosnik* = (po)ševnik, *bokobran* = odbojnik, *gaz* = ugrez, *razma* = robnica).

Razumljivo je, da se pri brskanju za novimi besedami pisci Pomorske slovenščine niso mogli ogniti napaki vseh prenapetih terminologov: avtor sam dokaže, da je njegov predlog nesprijemljiv, ker ob prvi priložnosti, da uporabi novi izraz, nanj pozabi. Nesreče ob *hladilnici-hladnici-hladilniku* ne bom omenjal, ker je vsaj delno odpravljena s popravki na koncu knjige, za zgled pa naj služi poskus, kako poimenovati tri načine nihanja ladje.

Res, zmeda glede teh terminov je bila doslej tako velika, da je pomenska razmejitev nujna. Vendar sta se v glavnem uporabljala dva glagola oziroma glagolnika: *zibati se* in *gugati se*. Za prvega imam najstarejši izpis iz Primca 1813, slede Novice 1860, *zibanje* je v Letopisu Matice Slovenske 1880; prav tam je rabljeno *guganje*, potem je v Zgodnji Danici 1853, *gugati* se pa pozna Cigler (Sreča v nesreči). Seveda sta to sinonima; če sta rabljena vzporedno, ni mogoče dognati, za katero vrsto nihanja gre pri enem ali drugem izrazu. In kakor pred sto leti so si morali naši pisatelji še pred kratkim pomagati s prislovi, če so hoteli določneje opisati nihanje ladje, n. pr. *zibanje ladje naprej in nazaj ali sem pa tja ... zibanje naprej ali nazaj kakor tudi na stran*. Novi predlog v Pomorski slovenščini je takle: nihanje okoli vzdolžne osi ladje naj bo *zibanje*, nihanje okoli prečne osi *guganje*, kombinacija obeh nihanj pa *opotekanje*. Predlog je pameten, slikovit. Vendar to ni zadosti, če ob preizkusu odpove! Odgovarjajoči odstavek v prej omenjeni Miloševičevi knjigi pozna za *zibanje* = *valjanje* in za *guganje* = *posrtanje*; nasprotno tje paraleli stoji v slovarčku Pomorske slovenščine *zibanje* = *ljuljanje*, *guganje* = *posrtanje*, *opotekanje* = *valjanje*; pri opisu ladij za prevoz rude pa je izenačeno spet *zibanje* = *valjanje*.

Rekel sem, da je predlog za poimenovanje treh načinov nihanja ladje pameten in slikovit. Slikovit je, ker nas *guganje* spomni na gugalnico (naprej in nazaj), *zibanje* na *zibelko* (sem in tja), *opotekanje* na hojo bolnika ali vinjenega človeka (naprej in nazaj, sem in tja), in pameten, ker je vsaj delno naslonjen tako na historično, kot praktično rabo. Na žalost je takih zgledov premalo.

Ker je bila Pomorska slovenščina sestavljena po tujem učbeniku in ker so se njeni avtorji prizadevali biti za vsako ceno »slovenski«, so zanemarili historično in dialektično nabiranje oziroma proučevanje terminološkega gradiva, pa tudi marsikatera živa beseda jim je ušla. Če ne drugače, bi imela ta ali ona beseda pravico priti v knjigo vsaj kot kulturnozgodovinska zanimivost ali pa kot sinonim, o katerem avtorji pravilno trdijo, da mora biti evidentiran, kadar ni jasno, kaj je boljše, ali kadar se zde izrazi za isto reč enakovredni — čeprav je naloga terminologov predvsem praktična, to je v normativnem zapisu, kaj se rabi ali kaj naj se rabi. Pri tem seveda ne mislim na historične besede kot *ankora*, *bandero*, *barkarol*, *batel* ali na primorski narečni *portič*, *škver*, *škojero* ali na termine, ki jih uporabljajo samo pomorščaki, kot *bonaca*, *pajol*, *feral*, ker imamo zanje druge splošno znane izraze, pač pa pogrešam prastaro *barko* in *barčico*, *drevo* kot sinonim za *jambor* (ob katerega so avtorji že postavili prav tako mrtvi *jarbol* < *albero* = *drevo*), *kajuto* ali *kajito*, pogrešam moderni *tramper* (le kdo mu bo rekel *ladja* [tovorna] v prostem prometu?) in *navor*, predvsem pa dialektične besede *svesla* ali *šešla* (proti nerodnemu *polu*), *šartka* (iz Bevka; v Kopru *šarča*), *trašt*, *monkolin*, *malajda*, *morják* (v Pobjehih) ali *mórník* (v Nabrežini) zraven knjižnega *morníka*. Takega načrtnega zbiranja in izbiranja sestavljavci Pomorske slovenščine niso mogli opraviti, saj ga niso imeli niti v načrtu, zavedati pa bi se le morali, da se pomorska slovenščina ne ustvarja šele od včeraj v Ljubljani. Če so v romantičnem navdušenju lahko zapisali, da so se nam v pomorski terminologiji »ohranili le še prav borni sledovi nekdanjega bogatejšega izrazja,« bi bili morali pogledati za njim tudi čez Pleteršnika in čez Kranjski plot. Vsekakor se bodo morali slovenski pomorski terminologi prej ali slej lotiti tudi teh raziskav, kakor so se jih medicinci in nekateri drugi.

Za konec še nekaj drobnih pripomb:

V slovarčku citirane strani, to je tiste, na katerih je pojem prvič omenjen, niso zmeraj točne (*vzdížnica* 125 namesto 20, *verížnica* 64 namesto 35), pa tudi srečno izbrane niso (*napona* je res omenjena na strani 22, toda več pojasnila o njej je na strani 26; ta bi bila za tistega, ki se hoče o predmetu informirati, važnejša). Dalje manjka v slovarčku dosti terminov, ki so v tekstu obdelani (*odtočnica* 12, *lesarka* 38, *plovilo* 41,

repina 99, liga 151) ali pa so skriti pod atributi, ki uporabniku slovarčka najbrž ne bodo zmeraj prišli na misel (*grodnica pod krmna grodnica, dok pod suhi dok*).

Večja doslednost bi bila potrebna pri vrstnem redu izrazov v sinonimnih skupinah, n. pr.: *stan (kaštel)* iz teksta je v slovarčku obdelan pod besedo *stan*, nasprotno je *dvor (most)* pod besedo *most*.

O koristnosti naglasov v takem priročniku ni treba izgubljeni besed. Vendar je rešitev, da z akutom pokažemo mesto poudarka, zanemarimo pa kvantiteto (izjemoma je nakazana pri *pétnici* 58: 196), nezadovoljiva. Pa tudi o mestih poudarka bi se dalo pri marsikateri besedi razpravljati (*vrvica, kaják, ladjišče, kapitánija*).

Nerodne so formulacije: *jambore in prav tako poševnik opirajo nepremične vrvi 26, jeklene vrvi... podpirajo jambor 90, se razbeljena dela spojita v poltrdem stanju 55, ščitasto sidro ima obliko ščita ali glive 98*.

Format Pomorske slovenščine ni posrečen. Na noben način pa velikost knjižice ni v skladu z velikostjo ilustracij. Če pri taki stvari niso odločilni estetski oziri, naj pridejo do veljave vsaj praktični: opis in ilustracija morata zaradi lažje in hitrejšje orientacije čim bližje skupaj.

Pri morebitni novi izdaji naj se izločijo nepotrebna ponavljanja (cisterne 34 : 43, reševalne ladje 34 : 41, vetrnik 68 : 109) in poučevanja (raba *preproste pripráve, ki ji pravimo »kljunač«* (kdo neki?) 83, umivanje vrvi 84, gašenje s peno 73). *Stane Suhadolnik*

PRISPEVEK K RAZLAGI IMENA TAVČAR

V zadnjih letih se je k problemu o izvoru imena Tavčar povrnilo več avtorjev. B. Berčič (Rod, dom in prvo šolanje pisatelja Ivana Tavčarja, Loški razgledi 1 [1954], str. 79) je v svoji razpravi oporekel pravilnost razlage, da je Tavčar »tolmačiti od besede Davčar, kakor še danes sosedi imenujejo prebivalcé Davče«, ki jo je že pred več kot tremi desetletji postavil P. Blaznik (Kolonizacija Selške doline, 1928, str. 93, glej še 113) in se priključil mnenju I. Dolenca (Kaj pomeni beseda Tavčar, Čas 24 [1929], str. 423—4; glej še Mentor 16 [1928], str. 44) in z njim še starejšim razlagam, češ da je beseda izšla iz narodnostne oznake za Nemca — Deutscher. V svojem članku o tej problematiki je D. Ludvik (Als — Davča — Tavčar, JiS V [1959/60], str. 27—8) podprl Blaznikovo trditev in tudi na podlagi glasoslovnih zakonov nemškega jezika dokazoval, da tavčar in deutscher ni isto. Končno se je lansko leto zopet oglasil P. Blaznik in v razpravi (Odkod priimek Tavčar?, Geografski vestnik 32 [1960], str. 27—31) z novimi dokazi, po našem mnenju pravilno, podprl svoje prvotno tolmačenje, ki sta ga prevzela tudi R. Andrejka (Doneski k postanku rodbinskih imen v Selški dolini, GMS 20 [1939], str. 326) in A. Melik (Planine v Julijskih Alpah, Dela Inštituta za geografijo, SAZU 1950, str. 62). Izvajanju Ludvika in Blaznika sta pritegnila z nekaterimi dodatki tudi J. Dolenc in F. Bezlaj (oba v članku z naslovom Še o rodbinskem imenu Tavčar, JiS VI [1960/61], str. 32).

V naslednjem bi hotel z novim virom, ki omenja Tavčarja (Thautzsch, Tautzer) že leta 1536, dopolniti Blaznikova izvajanja. Gre za mitninsko knjigo, ki jo je napisal knjigovodja Tomaž Lévec (?Lewitz) na mitninski postaji Bača. V njej se omenja priimek Tavčar na treh mestih. V soboto, 15. januarja je skozi mitnico tovoril neki »thautzsch« tovor žebljev, ki so bili po izvoru vsekakor iz fužin v Železnikih, tedaj enem najvažnejših središč žebljarske proizvodnje. Nekaj dni pozneje (20. januarja) se v družbi šestih tovarnikov, po vsej verjetnosti kmetov, ki so tovorili 19 tovorov vina, zopet omenja Tavčar. Končno zaznamuje mitninska knjiga 23. novembra istega leta Petra Tavčarja, ki je za Gregorja Medveda tovoril 7 tovorov žebljev, vsekakor prav tako iz Železnikov. V prvih dveh primerih gre verjetno za isto osebo, ki je v Furlanijo ali pa proti habsburškim lukam za svoj račun tovorila žeblje, nazaj pa vino. Časovna razlika petih dni se povsem ujema z dolžino poti. Peter Tavčar pa se je verjetno ukvarjal s tovarništvom in je v našem primeru za plačilo transportiral blago omenjenemu Gregorju, ki se v mitninski knjigi še enkrat omenja. Po izvoru sta bila oba Tavčarja nedvomno iz Selške doline, po kateri je bil v tem času in dalje po Baški dolini precej živahen promet proti Furlaniji in morju. Važno trgovsko blago so bili zlasti žebliji, v veliki meri tudi iz Železnikov. Skozi mitninsko postajo v Bači je šla proti Italiji nekako četrtna celotne proizvodnje žebljev iz kranjskih fužin, ki je v tem stoletju narasla na okoli 2000 tovorov letno. Da bi pa oba ob času omembe še prebivala v Davci, ni mogoče trditi. Vsekakor moremo predvidevati, da je vsaj Peter Tavčar, ki se je, kot smo videli, poklicno ukvarjal tudi s tovarništvom, živel v kraju ob sami poti po dolini. V poštev prihajajo predvsem Železniki, kjer se po urbarju leta 1560 res omenja kajžar Blaž Tavčar, morda Petrov potomec.